

Förf. synes här hafva förbisett den tillökning guldproduktionen vunnit genom de Uralska grufvorna, hvilka enligt hans uppgift under samma vilkor skulle på ett århundrade gifva 9 milliarder.

EN JÄGARES FÄLTÅG I KALIFORNIEN OCH PÅ STILLA HAFVET, AF GABRIEL FERRY.

10 Förrän vi låna Förf:s ord, är det nödigt att lemna läsaren några upplysningar, hemtade ur den del af berättelsen som föregår detta fragment. Hr. G. Ferry har sjelf lånat innehållet ur en i London nyligen utkommen skrift om 2 volymer: *Adventures on the Western Coast of South America and the interior of California* by John Coulter. Denne Coulter är en Engelsk läkare, som ledd af sin vettgirighet åtföljde en hvalfiskfångare, »Stratford», på dess kryssningar i Stilla Hafvet. Så ofta fartyget tog hamn på Amerikas kust eller vid någon af Söderhafs-örarne, begagnade den lika djerfva som outröttliga resanden tillfället att göra några exkursioner inåt landet; och det är en sådan utflygt i trakten af San Francisco viken, som här beskrifves. Beskrifningen ger 20 en blick på landets tillstånd förnämligast före den nu skedda invasionen af guldsökare. Om utrymmet medgifver, skola vi framdeles meddela en skildring af dessa nybyggares lefnadssätt.

Hr Coulters följeslagare, Jack, är en Indian, som följt honom från Tacames, en ort på kusten af Peru. Jack tillhör likväl Nordamerika, der hans stam ströfvar kring i Kalifornien, i Oregon och på Prairierna vesterom Klippbergen. Men honom har händt den olyckan, att, då han en gång gick om bord på en hvalfiskfångare, för att mot pelsvaror tillbyta sig krut och romm, kaptenen, som förlorat ett antal matrosor, utan vidare omgång förvandlade Jack till sjöman och kvarhöll honom 30 under en lång kryssning, hvarefter han satte honom i land i Tacames. Förtjust öfver att få återse sina fordna jagtmarker, åtföljde nu Jack doktor Coulter på Stratford till San Francisco.

Det synes af Förf:s ord, som om den förut anförda uppgiften, att numera Franciskanermunkar förestå Missionerna, kunde ega sin riktighet, ehuru dessas första grundläggare varit Jesuiter.

40 **74 SVENSK LITTERATUR.**
Litteraturblad n:o 10, oktober 1849

Till fortsättning af den i N:o 7 började artikeln följer här nedan en förteckning på några skönlitterära alster. Med läsarens benägna tillåtelse upptaga vi dock här i sammanhang med det föregående ett statistiskt och nationalekonomiskt arbete, som syns Ref. ega ett mer än vanligt värde. Det är:

50 **KONUNGARIKET SVERIGES INDUSTRIELA TILLSTÅND ÅR 1847; AF O. J. RAWERT. ÖFVERSÄTTNING. STOCKHOLM 1849.**

Författaren är Dansk. Hvarje sida af hans skrift vittnar, att han med ospard möda och med stor sanningskärlek sökt åstadkomma ett arbete, som håller, hvad titeln lofvar. En stor del af de meddelade uppgifterna

har Förf. väl kunnat erhålla ur Forssell's berömda statistik, ur tidningsuppsatser och andra skrifter; men mycket af hvad han anför, har framgått ur egen undersökning och åskådning.

Det blefve för långt, att uppräknat alla de särskilda kapitel, boken innehåller. Intet ämne, som till industrin hör, är förbigånget, och för de flesta sådana har man här icke blott statistiska data, utan äfven en kort öfversigt af näringens föregående historie i Sverige och af den lagstiftning, som rörer densamma. Härtill komma ännu korta men lärrika jemförelser, vinkar och bedömanden, allt affattadt i en den lugna undersökningens stil.

I vår bokhandel och våra biblioteker äro skrifter af denna art ännu så nya och så fåtaliga, att man i allmänhet icke gör sig något begrepp om det intresse och gagn, deras läsning kan skänka. Och likväl är det säkert, att föga något medel kan mera verka för industrins höjande, än en hos industriidkarna utbredd kännedom om dess allmänna skick i eget land, isynnerhet under jemförelse med motsvarande förhållanden i utlandet. För industriidkaren såsom för hvar och en annan utgör det bildningens mål, att den enskilda fattar sin samhällsställnings och sina sträfvandens förhållande till det allmänna, till sitt eget folks, sin samtids, mensklighetens ståndpunkt och sträfvanden. Hvarje föremål för människans bemödanden blir storartadt, upplysande för hennes insigt, upplyftande för hennes håg, då hon lär sig betrakta detsamma ur en allmännare synpunkt. Hennes arbete är ett tvunget dagsverke, så länge hon deri icke ser annat, än ett medel för sin egen bergning eller njutning; det blir en sedlig pligt, en lefnadsbestämmelse, då hon lär sig känna dess inflytande för det allmännas bestånd, för nationer och sekler. Hvad särskildt nationalekonomien angår, gränsar det till det otroliga, huru stor den allmänna bristen på insigt, lösligheten och fördomsfullheten i denna vetandets gren är. Sannt är, att den såsom vetenskap ännu är ny, och att åsigtorna i många punkter ännu äro mer än vanligt vacklande äfven hos de i ämnet lärda och forskande. Men i flera afseenden äro äfven i denna vetenskap teorins och erfarenhetens vittnesbörd så öfverensstämmande och giltigheten af dess satser så erkända, att det famlande i mörkret och den brist på fasta åsichter man i allmänna lifvet varseblifver, icke kan undgå att väcka förvåning.

Upplysande och öfvertygande är det i dubbelt mått, när en författare af den insigt och de sunda åsichter, Hr Rawert visar sig ega, låter dem utan all ifver i bevisningen framträda under en framställning af faktiska förhållanden. Summan af hans omdömen angående Sveriges industri blir icke alltför lofordande. Och när han öfvergår till orsakerna, träffar han otvifvelaktigt det rätta, då han antyder hellre än påstår, att ringa arbetslust och bristande håg för fulländning äro den Svenska industriidkarens hufvudfel, medan en skrytsam fåfänga, hvilken han delar med sina landsmän öfverhufvud, hindrar honom att vinna det välstånd, som äfven hans ringare arbete eljest kunde bereda honom. Men Förf. glömmar icke, huru dessa lyten varit och äro understödda och främjade af andra förhållanden. Det är af nationalekonomer allmänt erkändt, att monopolier, ensidigt utdelade privilegier och höga skyddstullar eller införselsförbud i ett land hindra industrins förkofran. De bidraga alla att gifva industriidkaren stor vinning mot ringa arbete, emedan de utestänga konkurrensen och tvinga afnäparen att mot höga priser mottaga en dålig vara. Men Ref. har icke sett någon så enkelt som författaren framställa sjelfva tvångsmålet för industriidkaren att arbeta mera, såsom den hufvudskligaste vinningen af en ökad konkurrens. Vinningen härvid är nemligen arbetarens egen. Han kan

10

20

30

40

50

kanske icke förtjena mera än förr; men han måste arbeta mera, för att ega samma förtjenst. Afnämaren lär sig fordra bättre arbete, och kanske måste dertill produktionen förökas, emedan priserna falla för både den goda och dåliga varan. Man säger: den som sover, syndar icke. Den lates sömn är likväl icke rätt syndfri. Säkrare är det, att den som arbetar, icke syndar. Och för industriidkaren måste det trängare arbetet undanrödja den nämnda farliga klippan för hans välstånd – den skrytsamma fåfängan, för hvilken ingen tid blir öfrig. Tvånget att lemna dugligare vara tvingar äfven till dugligare bildning för yrket, och denna förutsätter större allmän bildning. Lägre pris på varan ökar

10

afnämarens behof, och behofvet leder äfven honom till arbete och bildning. Det är en vexcelverkan, hvilken man i många länder längesedan erkännt för nationalvälståndets och bildningens kraftigaste driffjäder. Förf. uppdrager bland annat en parallel mellan tullagstiftningen i Sverige och Danmark. Det visar sig deraf att införselstullen på manufakturvaror med några få undantag är vida, ofta 100, stundom flera 100 procent lägre i Danmark. Ja äfven jordbrukets produkter införs här mot 100 till 200 procent lägre tull. Deremot står i Danmark utförselstullen på åtskilliga för manufakturerna gagneliga råämnen

20 högre än i Sverige. Ur Sveriges statistik anförer Förf. följande exempel på verkan af en nedsatt tull. Från 1824 inträdde här ett friare handelssystem. Under förbudet mot införsel tillverkades 1820: sidentyg 114 tusen alnar; sedan förbudet är upphäfdt 1845: 269 tusen alnar; segelduk 1835: 216 tusen, 1845: 404 tusen alnar; år 1821 infördes 319 tusen B bomull, 171 t. B bomullsgarn öfver N:o 25, år 1830 nära 900 t. B bomull och lika mycket garn; år 1845: 3 1/2 million B bomull; år 1820 tillverkades 72 t. ris papper, 1845: 210 t. ris. Manufakturernas tillverkningsvärde steg 1830 till nära 9 millioner Rdr B:ko, 1845 till 17 1/2 million Rdr B:ko. Bland de många tillverkningar, som ännu åtnjuta

30 hög skyddstull nämner Förf. exempelvis bomullsstrumpor, å hvilka tullen utgör mellan 40 och 70 P. C af värdet, och hvilkas tillverkning dagligen aftager, under det att konsumtionen tilltager. Smugglingen jemnar tillgång och efterfrågan.

20

30

Men dessa allmänna undersökningar utgöra blott en ringa del af arbetet. Författaren har äfven vetat bredvid det påpekade innehållet finna rum för en mängd detaljuppgifter angående arbetssättet för de särskilda industrialsterna. Vidare beskriver han de industriella undervisningsanstalterna, industriexpositionerna, förnämligare manufaktur-inrättningar o. s. v. Sveriges handel på särskilda länder upptager ett eget kapitel i boken. Med ett ord: det är ett ganska rikt innehåll, som

40 här fått plats, och ingen skall utan stort gagn göra bekantskap med detsamma.

40

III. SHAKSPEARE'S DRAMATISKA ARBETEN, ÖFVERSATTA AF C. A. HAGBERG. PRIS 1-6 B. 8 RDR B:KO.

Sex band äro numera tillgängliga i bokhandeln af denna med skäl lofordade öfversättning. Tredje, fjerde och femte banden innehålla konungadramerna, de två Richardarnes och de tre Henrik'arnes varaktigaste minnesvårdar. I sjetta bandet läsas »Cymbeline», »Kärt besvär förgäfves» och den mera kända, »Hvad ni behagar».

50

Det är svårt att öfvertyga någon om förträffligheten af ett poëm, som han icke läsit, och för ett icke ringa antal Svenska läsare är Shakspeare hel och hållen ännu ett oläset poëm. Äfven bland de mera språklärda

är det icke sällsynt att finna personer, hvilka icke känna den stora skalden mer än till namnet och genom de samstämmiga loford, med hvilka han öfver hela den bildade verlden upphöjes. För alla dem, hvilka förnämligast ur Svenska litteraturen hemta sig bokligt vetande, är det isynnerhet en ovärderlig gåfva, att i en så utmärkt vårdad och med konstnärssinne gjord öfversättning erhålla den stora Engelska skaldens arbeten. Utan betydelse skola de icke blifva i den Svenska poësin och litteraturen öfverhufvud, och det inflytande dylika mästerverk utöfva på den allmänna bildningen är oberäkneligt.

I betraktande af Finska litteraturens nyfödda skick vore en Finsk öfversättning af Shakspeare visserligen ett jetteverk – men som dock med mångas förenade krafter kunde lyckas. Obestridligt är, att denna litteratur för sin uppkomst i främsta rummet saknar en nyare poësi och för den poetiska talanger. Fornsången, dess språk, dess versbyggnad och till stor del dess innehåll ligger för långt från vår tid, för att afgifva stammen till en ny litteratur, ehuru mycket än ur densamma äfven i nämnda afseenden kan läras. Det har i alla länders litteratur varit fornsångens anda, icke dess omklädnad hvarken i föreställningar eller ord, som verkat till en pånyttfödelse. Denna anda är den folksången genomgående nationalitetens, som för hvarje ny tid fordrar och antager en ny form, beroende af nationens samband med den allmänna menskliga kulturens öfriga representanter. Sina mönster i litteraturen såsom i hvarje annan produktion, måste derföre den mindre bildade nationen alltid söka hos de folk, hvilka stå på ett högre kulturens trappsteg, medan det är den nationela andan, som måste lifva hennes efterbildningar, om de icke skola blifva matta härmningar, utan uppträda med ett eget inneboende lif. Goda öfversättningar hafva derföre alltid och allestädes grundlagt nationallitteraturen. Genom dem förvärfvas först det inhemska språket för en ny kulturperiods former, i poësin utbildas genom dem versbyggnaden, och öfverhufvud lära de nationen att i inhemska toner finna ett uttryck för den nyare tidens känslor, föreställningar och sträfanden. Nästa steget är en inhemska original produktion, hvars originalitet just består deri, att den, så att säga omvänt förhållandet och gjort det utifrån lånade till en blott form, till ett uttryck för den egna andans utveckling, af hvilken äfven denna form ombildas och antager originalitetens pregel.

För Finska Litteratursällskapet vore det ett värdigt företag, att ombesörja utgifvandet af några utmärktare, utländska poeters arbeten. Och så snart härvid fråga blir om dramat, så finnes ingen skald mera berättigad att i första rummet inträda i Finska litteraturen än Shakspeare. Dramat är den högsta klass i poësin, och Shakspeare är den främsta bland hela världens dramatiska författare.

E. TEGNÉRS SAMLADE SKRIFTER. 6 BAND (12 RDR B:KO).

Man kan säga att Svenskarne börjat samla och uppställa trofeerna från sin poësis nyssförgångna segertid. Wallins, Tegnér, Geijers, Franzéns skrifter ordnas nu på bokhyllorna kring landet till ett lysande vittnesbörd för den besökande fremlingen huru ärorik denna tid varit. Tusende lefva äfven i vårt land, som med »Frithiofs Saga», »Axel» och »Nattvardsbarnen» genomvandrat sin ungdoms lustgårdar, med dem i sinnet och minnet haft ord för alla denna rika tids drömmar, känslor, framtidsbeslut och förhoppningar. Musiken gör den lyriska sången populär, så att den återljuder i hvarje koja, på vallmarkerna, på gator

och gränder. Franzéns sånger hade sålunda sin tid, och en del af Runeberg's hafva senare gjort sin rund äfven kring våra aflägsnaste bygder. Men inga större poëmer torde hafva varit så i hvar mans minne inpräglade som Tegnér's, äfven då de såsom Axel och Nattvardsbarnen saknade melodiernas förmedling. Man må anse detta vittnesbörd för mycket eller litet i fråga om sångernas värde inför den vetenskapliga kritikens och efterverldens pröfning; men säkert är, att det intygar deras stora värde för sin tid, för deras förmåga, att i denna tid anslå hvarje själ och sinne.

10 Långe skola de också, omgifna af yngre sångslägten, bibehålla denna sin kraft att anslå och intaga, och troligt är, att månget framtidsslägte skall med kärkek och tjusning till dem återvända. Tegnér har diktat för ungdomshjertat och fantasin, och hans sånger äro och blifva ett förrådshus, der kärleken, hjeltehågen, fosterlandskänslan, ifvern för sannt och rätt, alla ungdomens ädlaste fantasier kunna söka ord och uttryck. För den pröfvande, estetiskt bildade mannen kunna de troligen aldrig blifva i lika grad kära. De äro mera för den, som känner och njuter, än för den, som pröfvar och beundrar.

20 En rik skatt får dock äfven den granskande kritikern, som tillagnar sig dessa »Samlade Skrifter». I första bandet återfinner man »Frithiofs Saga» samt fragmenter af poëmet Gerda; andra bandet innehåller »Axel», »Nattvardsbarnen», »Kronbruden» och skaldens lyriska ungdomsprodukter; i det tredje läses det yppersta af hans lyriska sång; fortsättning följer i det fjerde dels från hans bästa tid, dels från de senaste årens »solsänkningstid», såsom prof. Böttiger i lefnadsteckningen (i första bandet) kallar den. »Kronbruden» är äfven från denna senare period. I fjerde bandet innehålles äfven från den tidigare perioden det mesta nya, dels förut tryckt på spridda ställen, dels hittills otryckt. Femte bandet börjar skrifterna på prosa, längre tal och uppsatser samt skoltal; i den sjetta fortsätts skoltalen och ett antal bref sluta hela samlingen. Skoltalen äro till stor del de gamla, särskildt tryckta, men en del af dem är också ny. Uppsatserna och brefven torde vara nya för de flesta läsare.

Ref. bör kunna hoppas, att han icke förgäfves erinrat om Samlingens fulländande.

1. ETT PAR BLAD IFRÅN RHENSTRANDEN. STHM 1848.

2. LIF I NORDEN. SKIZZ. STHM 1849.

40

Båda dessa småskrifter äro af den celebra författarinnan till »Teckningar ur Hvardagslifvet», den senare försedd med namnet Fredrika Bremer på titelbladet.

N:o 1 beskriver Förf:s badtur och badsällskapets i Marienberg förlustelser i en lätt och glad ton. Reflexioner, hvarjehanda öfver hvarjehanda finnas inströdda i skildringen. Skriften är »utdrag ur ett bref» – ett någorlunda långt bref, och framträder utan anspråk, en bagatell ur Förf:s rikedomsförråd.

50 N:o 2 har ett mera bestämdt tycke och är en produkt i de Skandinaviska sympatiernas slag. Den innehåller hågkomster från en resa i Danmark och vistelse i Köpenhamn, och skildringen berör hufvudsakligen det andliga lifvet i den Danska staten. Då denna skildring ger en blick öfver Danmarks litterära och konstnärliga förhållanden, så torde ett utdrag ur densamma icke vara läsaren ovälkommet.

»Det var en tid, och icke mycket längesedan, då det i Danmark stod annorlunda till med religionslifvet, då detta synes vara en slocknande låga, då theologien låg bunden i trånga formler, då lärarne saknade anda, åhörarne andakt. Men intet folk föder sig på nytt, utan att göra det från grunden, utan att djupare fatta sitt centrum, likasom sin periferi.

Så ock Danmarks folk. I alla samfundslifvets kretsar, i kyrkan, i konsten, i vetenskapen, i statslifvet, har den nya våren framkallat nytt lif, nya bildningar af ljuset. Om ljusbärande vill jag nu tala, de lyckliga, 'Morgonrodna'ns barn', som fått till uppdrag att frambära det nya ljuset, om Danmarks snillen och store män, de äldre och yngre, som detta århundrade sett framstå. Och vi tvifla på, att historien kan uppvisa något land, som under ett så kort tidsrum, ur en så ringa folkmängd, frambringat ett så stort antal betydande andar.

Inom kyrkan framstodo, vid århundradets morgon, *Mynster* och *Grundtvig*, med andans eld, med språkets makt, förkunnande på nytt religionens gamla, evigt unga läror; *Mynster* vetenskaplig, klar, harmonisk; *Grundtvig* en volkanisk natur, med de gamla profeters anda och kraft. *Mynsters* andeliga tal spriddes snart från Danmark till Sverige och Norrige; *Grundtvigs* psalmer, liksom *Ingemans* och *Bojes*, gáfvo nytt lif åt Danmarks kyrkosång. Flere utmärkta christliga tänkare och prester följde på dessa. Men oupphonne stå ännu dessa största, *Mynster* med ungdomseld under snöhvita hår, förkunnande det odödliga hoppets ord, medan *Grundtvig* – främst bland Danmarks siare och skalder – kastar flammande blickar, än öfver troslifvets djup, än öfver fornålderns myther, dem han tolkar i filosofemer och dikter, än öfver den unga Skandinavismens morgonrodnad, öfver brödrafolkens förbund.

Märkligt är, att litteraturens pånyttfödelse i Danmark efter reformationen, begynner med en djupt religiös ton. Det är *Kingos* psalmer, hvilka liksom öppna tidevarvet, och i *Kingos* psalmer har Danska folket ännu den yppersta folkbok. Efter *Kingo* kommer *Holberg*, uti hvilken nationens komiska lynne bryter fram och med ens slår ut sin blomma. Man säger, att *Holberg* var melankolisk, och stundom människofientlig. Jag tror det gerna. Hur kan man bli annat, när man oupphörligt sysselsätter sig med människans dårskaper och lyten? Dessa två, så olika snillen, stå vid 18:de århundradets begynnelse. Vid dess slut kommer *Evald*, åter en djupt allvarlig, from skaldenatur, hos hvilken det folkliga medvetandet framskymtar, mest i idyllen; och snart efter honom komma de humoristiska skalderna *Wessel* och *Baggesen*. Men först i nittonde århundradet når folkmedvetandet och konsten sin fulla utveckling. Det är en norrman, men af en dansk slägt, född i Norriges fjellbygd, det är *Henrik Steffens*, som väcker de slumrande fröna vid nittonde århundradets morgon. Eldig, snillrik, vältalande, uppträdde han år 1806 i Danmarks hufvudstad med föreläsningar i filosofien, som bebådade en ny lära om lifvet, om idéen såsom alla tings grund och innersta lif. Med hänförande kraft, med entusiastisk kärlek till lifvets idealer, outtömlig på stora blickar, utsigter, aningar, ryckte han alla med sig. Som en brännare gick han fram, kastande framför sig, omkring sig, glödande ord, tändande blixtrar. Och de tände.

De stodo då alla omkring honom, morgonstjernorna som nu uppträdde på Danmarks horisont, i den nya dagens gryning, de unga dyrkarne af skaldekonst och vetenskap, och lyssnade, lifvades,

tjusades. Men Steffens, snillrik men ensidig, glödande men oklar, kunde ej fasthålla dem. Alla neddöko de i denna rika flod ur lifvets Urdarbrunn, och uppstego för att gå sina egna banor, skilda från lärarens. Men de hade druckit djupt ur lifskällan; de gingo fram med ett djupare medvetande om deras kall och kraft. De hade blifvit beandade af en skapande ande; de gingo nu sjelfva fram som skapare. Och dagen upp gick herrlig öfver nordens.

Fullständig, fullrustad föddes – som Minerva ur Jupiters hufvud – den nordiska tragedien, ej grekisk, ej Shakespearisk, men Skandinavisk, med nordiska folksagan och historien till grund, med nordens
10 hjertelig, dess egna färg i hat och kärlek, dess lyriska hänförelser, dess kraftiga hvardagssinne och dess stora sedliga allvar i uppfattningen af lifvet, af striden mellan dess gudar och jättar. I förklarad glans framträdde på scenen och i sången forntidens höga gestalter för folkets blickar, väckande och manande, och göra så än i dag, under det att den lycklige skalden, det nordiska sorgspelets fader – behöfva vi väl här utsäga namnet *Adam Oehlenschläger*?! – ännu ungdomlig och skaparkraftig lägger nya lagrar till dem han redan vunnit – så
20 helt nyligen genom sin sednaste hjertedikt, 'Regner Lodbrok'.

B. S. Ingeman, kanske i ännu högre mening, än Oehlenschläger, en folkelig skald, och hos hvilken allt hvad Danmarks natur och folklynne äger älskeligt, djupsinnigt, frejdigt och friskt på en gång, tyckes ha kommit till ord och röst. Ingeman har skapat den historiska romanen i nordens. Denna roman, med sina egendomliga gestalter, sina stora dramatiska uppträden, sin rena anda, sin djupa känsla, sitt friska lif, har åstadkommit två underverk. Den har gjort Danmarks historia kär för Svenskar, och den har lärt Danmarks allmoge läsa romaner. Ty Ingemans romaner ha blifvit folkläsnung i Danmark, såsom inga andra böcker, utom bibeln och psalmboken.
30 Bonden äger dem, har genom dem fått intresse för sitt lands historia och minnesmärken. Han kan om dessa upplysa främlingen. Han gör det, i det han hänvisar till Ingemans böcker. För att få dessa, ger han gerna den penning, hans svett förvärfvat. För att läsa dem, glömmes han ofta sömnens tid efter sin arbetsdag. Han sitter uppe sent med de sina, för att läsa Ingeman. Han kan ej göra bättre.

Man talar mycket om folkläsnung¹ i vår tid, man ifrar därför, man arbetar därför, och ger ut folkskrifter med pragmatiska afhandlingar, nyttiga och lärorika uppsatser, och skickar dem ut för att upplysa och bilda folket. Och folket läser dem – föga eller intet.
40 Folket är poetiskt, folket är romantiskt, folket är humoristiskt. Det älskar sagan, hjertedikten, kärlekssången, visan och skämtet. Folket är vidare djupt religiöst. Lifvets hjerta slår i dess hjerta. En läsning för folket måste anslå detta hjerta, måste låta alla dess strängar klinga. En författare som det kan, under det han lyfter dess sedliga känsla och renar dess begrepp, blir folkets älskling och dess välgö-

¹ I Danmark har man arbetat med framgång därför, och sällskapet 'för Trykkefrihedens rette brug', har förstätt sin sak och folkets lynne. Öfver femhundra länebibliotheker finnas för närvarande spridda i Danmark, beräknade för allmogen och de handverkande klasserna, och man har nöd blott med att anskaffa böcker nog, för att fylla begäret efter dem. Efter fyratio år, som detta sällskap verkat, hvaraf trettio under anförande af den nitiske statsmannen, geheimerådet Collin, kan det se frukterna af sin verksamhet i ett tilltagande sinne hos allmogen och handverkarna för ädlare nöjen. Krogen och klubben besökas mindre, hemmet älskas mer, och läsningen i familjekretsen, om höst- och vinteraftnar, ger familjelifvet ett nytt behag, ett nytt intresse.

rare. Han förädlar det med detsamma som han roar. Det gör Ingeman.

Ingeman är en såningsman. Frön till en hög och helig uppfattning af lifvet och tingen ligga i allt hvad han skrifver, hjeltedikt, drama, roman, saga, sång. Öfverallt upptagas lifvets dissonanser, blott för att upplösas i rena harmonier; öfverallt hör man rösten af en försonad och försonande ande. Den lycklige! För honom har lifvet ingen natt, endast skymningar; och människohjertat, historien, naturen, fästets stjerna, luftens sky och markens moss, de äro alla runor, ur hvilka han förmår läsa en helig och helgande skrift. 'Underbarnet' som han skrifvit om, som sjelf ej maktadt af något troll, kunde makta dem alla, och lösa ur dämoniska fjettrar de bundna andarne – det underbarnet lefver i all hans dikt. Men hvad under? Det lefver ju i hans hjerta!...

10

Sorö skogar och sjöar, – en nejd full af fridfull skönhet, – omgifva skaldens hem som en spegel af hans själ och hans husliga lif. Susen, susen, Sorö vänliga lundar, länge kring den älsklige skalden, frejdigt och mildt som hans andes lif! Bären till honom röster från de vänliga genier han väckt, från de vänner när och fjerran, som bevara hans bild i tacksamma hjertan, såsom ett af de skönaste minnena från 'Dannevang med grönn Bred, ved den blanke Vove!'

20

Med Oehlsenschläger och Ingeman sprängde sig Danmarks litteratur väg utom Norden och blef Europeisk. Och liksom dessa har sednare *Herz* med diktens trollmakt, med 'Kong Renés Datter' intagit främmande länders scen. Hertz är betydande i Danmarks litteratur genom utvecklingen i dramat af folklifvets medvetande. Kämpevisan med dess friska lif, dess melankoliskt mystiska ton, är grundtonen i hans skaldskap, genomträngdt dessutom af ett högt, sedligt allvar. Så är äfven *Hauchs*. Naturforskare och skald, en varm, entusiastisk natur, söker Hauch att i dikten förmåla vetenskapen med poesien. Hans jord har ett glödande hjerta, hans blomsterflor framväxer ur en djup, andlig grund. Lifvets tragiska allvar, tillvarelSENS natt, får för honom ljus blott ur det fördolda. Ur hans dikt, roman, äfventyr, drama, framblickar ett dystert, men varmt strålande öga. Detta gaf honom hans genius och lifvets bittert-ljufva erfarenhet. *Paludan Möller*, hvars sednaste stora epos 'Adam Homo' denna vinter i Köpenhamn gjort ett der sällsynt uppseende, är en djupsinnig tänkare i verser af beundransvärd lätthet och fulländning. Medan denna rika skaldenatur älskar att intränga i människoandens djupaste schakter och derutur frambära det rena guld, medan han behandlar slaggen, det usla i lifvet, i tanken, i känslan, med satirens gissel, besjunger *Christian Winter* sitt fosterlands idylliska naturlif i dikter, så lifvande och friska, att dansken tycker sig i dem känna 'doften af friskt hö', af sina ängars blommor.

30

40

J. L. Heiberg har länge stått inom Danska litteraturen, såsom en af de klippor i hafvet, mot hvilka skeppen bryta sig. Han har infört i Danmark den vetenskapliga, den högre kritiken. Om denna alltid varit hög nog, och vetenskaplig nog – i högsta mening af det *vetenskapliga* – det kunna vi här ej betrakta, men vi ha svårt öfverhufvud att erkänna en högsta domstol i litteraturen, utom den, som förr eller sednare bildar sig i folkets eget lefvande hjerta. Visst är, att Heiberg verkat betydligt till sitt folks intellektuella utveckling, icke blott genom sin Holbergska riktning, utan ännu mer genom sin starka känsla för det förtreffliga som han erkänner, och genom sina poetiska skapelser, särdeles för scenen. Den egendomliga art af

50

vaudeville, som han skapat i Danmark, hör ännu till publikens älsklingsnöjen. Och de blomster, som klippan alstrar än i dag, vittna om en lifsvärm, fruktbar grund.

Alla dessa sednare nämnda författare och skalder, betydande för Danmarks litteratur, äro dock ännu föga kända utomlands. Men på 'de grönnöer' upprann en dag en ringa, anspråkslös blomma, som man der gaf föga akt uppå. Många sågo ringaktande ned på den lilla, sägande: 'lappri!' Några togo sig vårdande henne an. Och solen älskade blomman, lyste in i den. Och dess blad utvecklade sig, fingo underbara, sköna färger och former, fingo vingar, löste sig från moderjorden och flögo ut öfver – hela jorden! Och öfverallt har man samlats kring dem och lyssnat, stora och små, gamla och unga, lärda och olärda, i hof och i hydda, och medan man lyssnat, har man känt sig ömsom road, ömsom rörd; man har blifvit ljusare, mildare till sinnes, medan en verld af täcka förtrollningar dragit förbi den inre blicken. Öfverallt har man med öfverraskning och glädje helsat dessa sköna sagofoglar, begåfvade med färger och toner, som synas tillhöra en skönare, skärare verld, än denna. Hvem i den bildade verlden har ej hört talas om *H. C. Andersens* 'Eventyr' för barn?! I barnet väcka de den tänkande människan, och oss fullväxta människor göra de på nytt till goda och glada barn. Andersen sjelf är ett underbarn, som en god Huldra begåfvade i vaggan; hans lif är ett äkta 'Eventyr', i hvilket den fattige gossen, som började sin bana i ringhet och nöd, slutar med ära och lycka; begynner i låga kojor och slutar i hofvets salar. Känd och omtyckt äfven som romanförfattare och lyrisk skald, har Andersen dock i sagan sitt egentliga mästerverk, sin originalitet och sin odödlighet, Häri gör honom ingen efter. Häri är han som af den sagorika nordnen, der Sämund och Snorre sjöngo underbara Eventyr, der den äldsta berätterskan, den gamla Turida, sitter i historiens skymning, vid Heklas lågor, förtäljande sagor, som sedan fortplantats från släkt till släkt. Sagans lynne har förvandlats sedan dess. Dess tema är icke mera våldets gerningar och blodshämnden, och det långa, långa hatet, som växer tyst från år till år mellan stridande slägter, till dess det, såsom lavinen på alperna, störtar ned af sin egen tyngd, krossande allt på sin väg och finnande blott ro på de grafvar den bäddat. Den sagan tillhör längst hädangångna tider. Dess yngsta gren är ett barn af ljuset, och bär dess strålar till människors barn.

Unga, lifskraftiga skott uppspira i närvarande stund rikligen inom Danmarks litteratur, i poesi som i prosa. Kärlek till fosterlandet, till dess egenhet i natur och folklif, äro deras kärna. Man känner denna kärlek i Steen Steensen Blichers levande skildringar af Jutlands stora naturscener, af dess allmoges lif. Och 'Hverdagshistorierne', utgifna af J. L. Heiberg, i hvilka man allmänt anar en qvinlig hand, och hvilka återgifva medelklassens lif i Danmark med lika mycken hjertlighet som humor, dessa historier eller noveller hafva blifvit en älsklingsläsning i hela Skandinavien. Det är en frisk, lifskraftig gren, som folk- och familjelifvet i nordnen födt utaf sig.

Äfven i andra grenar af konsten skapade det nya lifvet åt sig organer. Liktidigt med Oehlenschläger framstod *Thorwaldsen*, en skald i bildande konst, och genom honom en rikedom af plastiska konstverk, samtidens beundran. I formen slöt sig Thorwaldsen till antiken; men i uttryckets lif, friskhet, ungdomliga naivitet är han barn af 'de grönnöer', är han en son af Dana. Den store konstnären var en af de lyckliga på jorden. Hans lif var en fortsatt

glad skapelse, han lefde erkänd och hedrad af sin samtid, af sitt fosterland, och dog, kort efter sitt triumftåg dit, utan sjukdom och dödskamp, dog, eller rättare inslumrade under åhörandet af en skön musik, i Thalias tempel, omgifven af vänner och beundrare.

Danska folket har i 'Thorwaldsens museum' rest åt honom en minnesvård, lika hedrande för konstnären, som för det folk, som så vet att skatta sina store män, och som nu i minnesvården, hvilken reser sig öfver grafven, äger en lefvande källa till ständig konstnjutning och till nya ingifvelser. Man måste förvånas, då man ser rikedomen af konstverk af denne mästareshand, rikedomen i uppfinning, uttryck, den mångsidiga uppfattningen af lifvets idealer. Thorwaldsen är en jätte i bildande konst, en andlig Titan, som, för att eröfra himlen, det blott felades ett – att förstå det *högsta idealet*, det *högsta sköna* – kristendomens kraft, dess kärlek, sorg och glädje. Midt i Thorwaldsens museum är Thorwaldsens graf, betäckt af friska, blomstrande rosor, – en symbolik, här utan smicker!...

10

Jericho och *Bissen* äro Danmarks störste nu lefvande bildhuggare, båda originella och kraftiga naturer. Den förre har genom sin Christus, 'uppståndelsens engel', sin grupp 'Adam och Eva', uppenbarat sin djupa blick för lifvets djupaste tankar. Den sednare har börjat låta nordens mythiska guda- och hjeltegestalter framtråda i plastiken, och har dermed öppnat en ny bana för denna.

20

I målarekonsten har Danmark en ung, lofvande skola af konstnärer, hvilka, under det de sluta sig troget till naturen, och här söka sanningen i dess skönhet, allt mer söka denna i deras egen hembygd och framställa den i sina taflor. Så historiemålarna *Marstrand*, *Simonsen* och *Sonne*, genremålarna *Schleisner* och *Monnier*, marinmålarna *Melby* och *Sörensen*, landskapsmålarna *Skovgaard*, *Keirskow* och *Rump*, blomstermålarna *Jensen* och *Ottesen*, porträttmålarna *Gärtner*, *Schütz*, m. fl. Bland denna grupp af Danska konstnärer, har nyligen uppträdt en talang, icke dansk eller nordisk, – men som Danmark härefter torde få räkna bland de sina – med söderns glödande energi i färg, i uttryck och blick, med fel och förtjenster, som tillhöra snillet. Det är ock en snillrik qvinna, en dotter af Pohlen, nu en dansk konstnärns maka, det är *Elisabeth Bauman*, nu Fru *Jericho*, som i Danmark återkallar minnet af Rubens pensel, af hans eld och skapande lif.

30

I tonkonsten låta *Hartman*, *Rong* och *Gade* ljuda toner, förr ej hörda inom den högre konstmusiken, toner, melodier, förr hörda blott i den nordiska kämpevisan och folkvisan, i hvilka nordens genius uppenbarar den djupa känsla, det allvar och den innerlighet, den egna ton i glädje och i smärta, som tillhör dess egendomliga lif, och som hvarje hjerta i Norden igenkänner såsom sitt eget väsens innersta ton och röst. Det ömmaste vemod, den djerfvaste kraft vexla här i harmoniskt samlif. Det är 'en ropande röst' i denna röst; ett rop af hög längtan och profetisk tröst.

40

Medan konstens genius så utvecklade sina vingar, blef ej vetenskapens efter. Modersmålet – denna ett *folks* första gemensamma fostrarinna – befriade sig genom den väldige språkforskaren *Rask*, och genom *Molbeck*, (författare till dansk ordbok, outtröttlig samlare i dansk historisk litteratur,) från banden af främmande tungomål, och Norrärna tunga framstod i sin ursprungliga skönhet och närmade de förr skiljda folkklasserna till hvarandra i det nu

50

gemensamma språket, som genom skalderna blef ett allmänt folkeligt¹.

Som tvillingstjerner framstodo på vetenskapens himmel bröderna Örsted såsom tänkare och skriftställare, – juristen A. S. Örsted inträngande med den organiserande tanken i Danmarks lagverk, ombildande detta och stadfästade staten på religionens grundval; – naturforskaren H. C. Örsted, uppdagande hittills okända naturkrafter och byggande kroppsverlden på andeverldens grund, 'det bäfvande på det obäfvande'. Hans stora upptäckt, år 1820, af 'elektromagnetismen' eller af lagen för vevverkan emellan elektriserade kroppar och magneten, hvilken lät hans eget och hans fäderneslands namn genljuda med beröm i hela den lärda verlden, har i sednaste tid födt af sig den elektromagnetiska telegrafan, på hvars trådar nu världstankarna och händelserna flyga från land till land, från stad till stad, från ande till ande. Hans lilla, till innehållet stora skrift 'om Kundskabs-evnens Væsens-enhed i det hele Verldens-allt'², är ett af de tankefrön, som sinnet utsår till näring för århundraden. Detta snillefoster med dess stränga logik, dess dristiga tankeförbindelser och dess storartade utsigter öfver universum, detta verk, som öfver stjernornas ljus kastar nya ljus, som närmar hela stjernhimmeln till människans hjerta, som empiriskt ådagalägger att i hela den synliga skapelsen icke finnes något fullkomligt främmande för människans förnuft och de lagar, efter hvilka det här på jorden fattar och bestämmer, och som dermed godtgör, att människan är en centraltanke i universum, – detta verk borde ej vara okänt af någon sann tänkare, ej heller af någon sannt poëtisk natur.

Juristen f. d. ministern Örsted, har under de sednare årens politiska rörelser i Danmark till någon del kommit i opposition mot det folk, hvars allmänt älskade ledare han länge varit. Han har rönt motsägelser, fiendtlighet, han har blifvit misskänd, han har lidit orätt. Väl honom! Honom blef då gifven den sista fullbordan af ett stort lif. Ty intet stort lif är fullbordadt utan misskännandets eldprof, utan någon del i martyrens lott. Att genomgå detta och behålla kärleken och behålla hoppet, det är uppgiften. Det är ock glorian öfver ett människolif. Karakterens adel och fasthet, – det är dock, huru än meningarne strida, hälleberget, mot hvilket de stormande böljorna bryta sig; som står fast i stilla storhet, blott mera glänsande när floden dragit bort, när böljorna lagt sig, när dagens strid är ute. Och denna erkännandets dag skymtar redan öfver den ädle statsmannen, uti de ord, som uttalades af en ädel motsståndare³ vid slutmötet i Roskilde, i ständernas namn till Örsted: 'Som vi tackade när han uppträdde mot våra åsigter och stadfästas i dem .... som städse skall lefva i vår erinring, som en af lifvets skönaste gestalter, ty hans jättestora andegåfvor öfverträffas ännu af hans älskvärda personlighet'.

Naturforskaren Örstedes lif synes gå fram i ett gladare ljus. Rik af sin 'lysglæde' i vetenskapen, i uppfattningen af naturens lagar, dess

¹ Vid samma tid uppdyrkades på nytt Isländska litteraturens skatter. Fornforskningen fick högre nationell betydelse genom *Finn Magnusen* och *Rafn*, och i sednaste tid genom den ifrige samlaren *Thomsen*, och *N. M. Petersens* öfversättningar af och kommentarier till de Isländska sagorna.

² Efter muntligt föredrag, hållet i Kiel vid naturforskarnes möte derstädes 1844, och utgifven på tyska, under titel: 'Ueber die Wesenseinheit des Erkenntniss-Vermögens im ganzen Weltall'.

³ Presidenten, Professor Schouw.

harmonier och klangfigurer, söker han ännu dagligen, ung och eldig i sin ålderdom, sprida denna glädje till alla större kretsar, till de unga, de olärda, till kvinnorna, till folket som arbetar i sin anletes svett, hvartill han förhjelpes genom sin sällsynta förmåga att uttrycka sig klart och fattligt, i bästa mening populärt¹.

Och gjorde många som han – om alla, rika på ljus eller glädje, ville och verkade i hans anda – männe icke mycket af det mörka och hotande i nutidens fysiologi skulle försvinna, som skuggan för ljuset? Ja, vi bedraga oss ej – och vårt eget lifs erfarenhet bekräftar det – i den väsendtliga rörelse, som upprör tiden, bortom dess mörka skuggor, är en hemlig ljuslängtan, är törsten till en friare, skönare tillvarelse i tanka, i känsla, i ädlare njutning, i mensklighetens egentliga ljuslif.

Till ljuset tränga sig blomman och trädet, för ljuset sjunger fogeln, till ljuslifvet längtar hela naturen!....'Ljus, mera ljus!' är ofta den döende människans sista ord, och den lyckligaste bland de lefvande kan åt sin sällhet ej gifva högre namn än 'ljusglädje'. Och 'skuggornas folk', de, som i mörkret sitta, de skulle ej följa alla väsens medfödda drift?! Jo, de skola längta, de skola kämpa, de skola genom natt och dag, genom ondo och godo, söka sin väg till ljuset, till dess Skaparens 'varde ljus!' genomträngt verlden och uppfyllt alla djup och alla själar med tillvarelsens ljusglädje.

Men öfver dem, som af människokärlek, af gudomlig meddelelsedrift gå ut till sina mindre väl lottade medvarelser för att medverka dertill, öfver dem hvilar ljusets välsignelse.

Medan H. C. Örsted från sitt lilla ö-land förkunnar de lagar, som göra sig gällande i hela universum, har hans lärjunge *Forchhammer*, inträngande i detta ö-lands egna jordbildning, gifvit nya ljus åt geologien och förberedt en djupare kännedom af jordens historia. Och den unge *Worsaae*, forskande i grafvarnes djup, tvingar längst hänslumrade släkten, att genom symbolernas språk, som han förstår att tolka, ge klarare vittnesbörd, än hitintills, öfver nordens äldsta befolkning, dess kultur och förhållande till andra folk.

Professor *Schouwv*, på en gång älsklig tolk af vextverldens språk och af den ädlaste andan i nutidens politiska lif, har, isynnerhet i plantgeografien, i sina undersökningar om fornverldens klimatiska förhållanden, gifvit arbeten af stort värde och intresse. För öfrigt har nästan hvarje gren af naturvetenskapen i Danmark sin unga, lofvande dyrkare.

Till naturforskarnes grupp sluter sig de danske läkarnes, som sedan lång tid redan stått i anseende, såsom en af de utmärktaste i Europa. Mäktiga monarker utomlands ha påkallat Danske läkares hjälp. *Bang*, *Trier* och *Stein* äro namn, hvilka med tacksamhet och berömmelse genljuda så utom som inom Danmark.

Filosofien slår sent upp sitt öga i nordens; men när den gör det, är det med den blick, som är för nordens genius egen. Den blicken tränger genast till det centrala i lifvet, i djup, i höjd, den griper den organiska medelpunkten, och gör den till utgångspunkt för sin verldsåsig. I Danmark kan *Tyche Rothe*, i 18:de århundradet, kanske hållas för den förste filosofen. Hans verk öfver christendomens verkningar på folken vittnar om en djup ande och historisk blick.

¹ De föredrag, han i denna tid håller för herrar och damer öfver 'det skönas fysik', äro äfven vittnesbörd härom, liksom öfver rikedomens och mångsidigheten i den älskvärde lärarens uppfattning af lifvet.

Men det filosofiska tänkandets pånyttfödare i Danmark är *Ch. F. Sibbern*. Sibbern bestormades i sin ungdom af ett öfvermåttigt känslolif. Han genomgick människohjertats alla lidanden, från dess våldsammaste qual till dess finaste, nervösa plågor, i alla skiftningar. I 'Gabrielis efterladte Breve' har han bevarat åt oss erinringar från denna tid. Men den nye Werther gick ej under för sin lidelse. Han uppsteg öfver den genom förening med lifvets högre makter, och så blefvo hans lidelser de vingar, som buro honom till en högre utveckling af sitt väsen. Vandrande ute i skog och i mark, ensam med sig sjelf, begynte han med betraktelsens öga se ned i sitt eget bröst. På nytt satte han som utgångspunkt för sitt tänkande den gamla regeln: 'känn dig sjelf'. Hans känslor utvecklade sig till tankar, hans tankar till system, och så uppstod hans ypperliga 'Psychologiska pathologi', frukten af ett stort och varmt hjerta, liksom af ett skarpt dialektiskt hufvud, en grufva af djupa, snillrika iakttagelser, infattade i den ädlaste lefnadsvishet. Ty Sibberns lära är en lifslära, och en lifslära, hvars grund är egen för de nordiska folkens medvetande. Den är icke den Fichteska abstraktionen från det verkliga lifvet, genom ett högmodigt ljuslif, som förhäfver sig öfver smärtan, öfver kampen, öfver synden och ångern, öfver alla den kämpande mensklighetens vilkor; den är icke Hegels¹ sublimerande af tillvarelsen genom *tanken* och *begreppet*, som det enda reala, och derifrån något förnäma nedblickande på hjertats och känslans lif. Nej; det är en lefnadslära, som omfattar med kärlek och kraft hela lifvet, 'lifvet i all dess storhet, litenhet, ljufhet, bitterhet, med ett ord i all dess sanning'². Det är en lifslära, som hänvisar på kampen, såsom lifvets vilkor och lifvets ära, som upptager sjelfva lidandet, sjelfva ångren med kärlek, såsom de renande lågor, ur hvilka lifvets Phœnix föder sig på nytt med starkare, skönare vingar.

Så upptager det filosofiska vetandet i Norden nordandens ursprungliga medvetande om lifvet, det, som den uttalat i mythen om gudarnes och hjeltarnes lif i Valhalla, der hvar dag är en kamp, men kampen en lek, och hvar natt en segerfest.

'Gabrielis Breve' förhålla sig till Sibberns Pathologi, som blomman till frukten. Och den som lärt känna författaren till dessa arbeten, kan ej annat än önska att han ville fortsätta 'Gabrielis Breve', och i en fullständig biografi visa oss, huru lidandet och kampen kunna sätta frukt i lifvet och vetenskapen, huru af den ädle svärmaren kan bli en vis, huru den lidelsefulle ynglingen kan förvandlas i den mest lycklige och älskvärde 'Olding'.

Men ej blott Sibbern, all Danmarks stora andar i denna tid hylla denna lefnadslära. Och frågar du om den dessa ynglingar med silfvergrå lockar, Mynster, Grundtvig, bröderne Örsted, Sibbern, Ingeman, så skiljda i mången åsigt, i vetenskaper, i lynnen, du skall höra dem alla bekänna sig till samma lefnadsvishet, och du skall af dem höra ord, som gifva lust till att lefva, ja ock att lida. Du skall af dem förnimma, att ynglingaätten ej är utdöd, att den lefver evigt i Norden.

En såningsman i högsta mening är äfven H. Martensen, ung ännu och i sin bästa kraft, spridande genom sitt lefvande ord liksom

¹ De stora Germaniska tänkarnes ära och förtjenst äro icke ringare derföre, att de icke trängde till det innersta af lifvet. De förberedde vägen. De hade sin mission och sin tid. De skandinaviska tänkarnes är kommen!

² E. G. Geijer: 'Minnen', etc.

genom sina filosofiska skrifter (högt värderade i Sverige, likasom i Danmark) frön till en ny utveckling af det religiösa lifvet inom kyrkan och vetenskapen, genom en djupare uppfattning af dess väsen, genom tros-lifvets förklaring i förnuftslifvet, genom den djupa känslans förmålning med den logiska tanken. I hans dogmatik, som väntas snart utkomma af trycket¹, motser man en fullt genomförd framställning af hans åsigt. Och hvad man sett af dessa hans redan utgifna skrifter², låter hoppas en pånyttfödelse af det kyrkliga lifvet i det stora och i det lilla, i staten och i det ensamma hjertat. Den ovanliga klarhet och bestämdhet, med hvilka denne rikt begåfvade tänkare kan i språket framställa de djupaste spekulativa läror, det 10
 intressanta, det genialiska i hans framställningssätt, göra honom till en populär skriftställare. Och vi motse i hans dogmatik en hufvudbok, icke blott för de lärda. Det är på tid att theologien gör sig populär. Vår Herre gjorde sig dertill för adertonhundra år sedan.

Medan den snillrika Martensen från sin centrala ståndpunkt kastar ljus öfver hela tillvarelsens omkrets, öfver alla lifvets fenomen, står *Sören Kierkegaard*, som en Sinsom Stylites på sin ensamma pelare, med blicken oafvändt stirrande på en punkt. Öfver denna håller han mikroskopet, denna genomforskar han i dess minsta atomer, granskar dess flygtigaste rörelser, dess innersta förvandlingar, öfver denna håller han tal, om denna skrifer han åter och åter oändliga infolios. Allt finnes för honom i denna punkt. Men denna punkt är – människohjertat; och som han oupphörligt speglar detta föränderliga hjerta i det eviga, oföränderliga, det 'som vardt kött och bodde ibland oss', och som han under sina tröttande dialektiska vandringar ofta säger gudomliga saker, så har han i det lätta, glada Köpenhamn vunnit ett icke ringa publikum, särdeles af fruntimmer. Hjertats filosofi måste ligga dem nära. Öfver filosofen, som skrifer derom, säger man ondt och godt och – underligt. 20
 Ensam lefver han, som skrifer för 'Hiin Enkelte'³, otillgänglig, och i grunden känd af ingen. Om dagen ser man honom på vissa timmar gå upp och ned på de folkrikaste gatorna i Köpenhamn, midt i folkhvimlet; om natten säges hans ensliga våning stråla af ljus. Rik, oberoende till förmögenhet, synes han vara det mindre af ett sjukligt och retligt lynne, som finner anledning till missnöje med själfva solen, då dess strålar falla i en annan rigtning, än han vill det. För öfrigt synes något af den metamorfos, som han gerna skrifer om, äfven ha föregått hos honom sjelf, och ha fört honom från ett tvifvelsjukt 'Enten-Eller' genom 'Angst och Bæven' till den ljusa höjd, hvarifrån han nu, med outtömlig svada talar om 'Lidelsernas Evangelium', om 'Kierlighedsgerninger', om 'det inre lifvets mysterier'. S. Kierkegaard hör till dessa få, djupt inåtvända naturer, som af urminnes tid funnits i nordens (ännu oftare i Sverige, än i Danmark) och det är till beslätgade som han talar om sfinxen i människans bröst; det tysta, gåtfulla, öfverallt mäktiga hjertat». 30
 40

Efter denna långa utflykt, hvilken dock för alla vänner af den omtyckta Författarinnan torde varit välkommen, vända vi åter till Svenska sköna litteraturen. Den reflexion, att mamsell Bremer synes hafva 50

¹ Detta med längtan motsedda arbete är redan af trycket utkommet.

² 'Den menskelige Selvbevidstheds Autonomi'. – 'Försög till Moralfilosofiens system', – 'Mester Eckhardt', – 'Daaben'.

³ 'Hiin Enkelte' är den enkla tillegnan, som S. Kierkegaard skrivit framför sina 'Opbyggelige Taler'.

lemnad romanen, har hvarje läsare af hennes senare skrifter utan tvifvel gjort. Hennes romaner, kan man säga, röra sig inom det hvardagliga sällskapslifvet i familjekretsen. Sina erfarenheter och omdömen om lifvet utom familjen lånar hon äfven helt qvinligt ur societeterna; och äfven nyssanfödda hänblick på de litterära rörelserna i Danmark har påtagligen både till art och omfång blifvit bestämd af den tillfälliga bekantskap, Författarinnan i sällskapslifvet gjort med de ifrågavarande litteratörerna, af den ton, hon här funnit rådande angående hvars och ens personlighet och skrifter.

10 Begåfvad med en lifligare producerande förmåga fortfar ännu Fru Carlén att skapa nya romandikter, rika på karakterer och händelser. Hennes nyaste arbeten äro:

Jungfrutornet,
Romanhjeltinnan,
En nyckfull qvinna och
Familjen i dalen.

20 Den förstnämnda af dessa romaner finnes recenserad i *Frey* af signaturen M-m (Malmström), en bland de få, som ännu i Sverige lemnar prof på en insigtsfull och värdig kritik. Hr M-m tvekar icke att tillerkänna äfven denna roman förtjenster i afseende å skildringarnes sanning och liflighet och framhåller isynnerhet författarinnans outtrötade uppfinningsförmåga; men, såsom man äfven förut anmärkt angående Fru Carléns skriftställer, finner Rec. brist på konstnärlig omvårdnad och fulländning. Det är särskildt »det uttänjda» både genom mängden af personer och händelser, för hufvudhandlingen jemförelsevis likgiltiga, och genom betydelselösa, minutiösa detaljskildringar, som man skulle önska bort ur Fru C:s romaner, och hvad man i ganska många fall har skäl att önska i stället, är en mera idealiserande tendens i framställningen af personer. Författarinnans lifliga fantasi låter henne i skildringen af händelser lättare höja sig till en verkligt poetisk åskådning; men i anläggningen af karakterer håller hon sig nog ofta till den prosaiska hvardagligheten. Kritiken bär troligen till stor del skulden för denna prosaiska hållning hos flertalet af de nyare Svenska romanerna. Ty länge har man sett hvarje bedömande öfver desamma röra sig kring skildringarnes större eller mindre förmenade natursanning. Denna kritik har varit densamma, som föres vid tebordet, och för hvilken sjelfva tebordets och tevattenkritikens noggranna afbildning utgör beviset på en herres eller frus förmåga att skriva romaner.

40 Det är känt, att Fru C. gjort ett par försök, att ansluta sina romaner till tidens sociala tendenslitteratur, och man kan icke påstå, att dessa försök varit misslyckade. Likväl har Fru C. mera att förlora på en sådan rigtning, än mången annan romanförfattare, hvilken med insigt och en för samhällets lidanden öppen känsla förenar stilens talang, utan någon utmärktare konstnärlig skapande förmåga. Till detta senare slag af författare måste man utan tvifvel föra pseudonymen Onkel Adam, hvars produktioner hellre böra mätas efter det publicistiska än efter det poetiska författarskapets måttstock. Onkel Adams senare skrifter äro:

50 *Tännforsen, en Jämtlandshistoria och*
Hat och kärlek, Episoder ur en släghistoria.

I ett Svenskt blad läses ett bedömande öfver den nyare Svenska romanen öfverhufvud, hvilket yttre och inre kännetecken röja såsom Almqvists. Då vi icke varit i tillfälle att följa med denna gren af litteraturen, men den likväl eger en icke ringa publik äfven i Finland,

och det ingalunda är likgiltigt, huru samma litteratur läses, bedömes och inverkar på den läsande allmänhetens håg och smak, så gör det oss en glädje, att här kunna låna något af en så utmärkt mans omdöme i saken, så mycket mer som detta omdöme fattar frågan i dess grund och med stor enkelhet i framställningen utvecklar en för all vitter produktion vigtig sanning. Det återopade omdömet lyder:

»Vi hafva vid sina tillfällen kastat blicken tillbaka på några arbeten i romanväg, hvilka väl icke aldeles nyss utkommit, men dock tillhöra litteraturens sednare företeelser (t. ex. Altartaflan af Onkel Adam, Svarta Handen af Ridderstad, m. m.); och skälet har ej blott varit att genom recensioner göra allmänheten mera bekant med dem, utan tillika, och måhända i första rummet, att, med dylika arbeten till utgångspunkt eller åpropos, fästa publikens, och äfven om möjligt författarnes uppmärksamhet vid åtskilliga egenheter inom sjelfva konsten, som sådan, hvilka förtjena särskildt betänkas. Romanen har länge intagit en så vigtig plats i Europeiska litteraturen, att den till och med redan kan anses från läsverlden hafva utgått i den faktiska lefnaden och börjat utöfva sin inflytelse på sjelfva samhället, till ombildande af flere politiska förhållanden. Romanens verksamhet i detta hänseende ligger väl icke alltid så mycket i dagen, emedan den icke egentligen arbetar med satser, läror och maximer såsom hufvudsak, utan förnämligast genom de intryck, som skildringar af händelser och personers karakterer göra på läsaren. Men dessa intrycks kraft om ock mången gång hemlig, är dock ofta oemotståndlig. Romanlitteraturen, der den går i tidehvarfvets bana, i de nya idéernas ande och till framåtskridandets tjänst, förbereder till en stor del känslorna och tänkesätten hos det uppväxande slägtet. Det befinner sig, genom något som skulle kunna kallas opinionernas strömsättning, innan man vet ordet af på en helt annan plats inom civilisationen, än man väntat och fädren föreställt sig. Det är till och med ej sällan fallet, att läsningen af romaner, isynnerhet de betydelsefullare, verkat undransvärda förändringar hos sjelfva de gamle: många af dessa känna en mängd af sina fördomar och äldre föreställningssätt ramla öfverända: de hänryckas och blifva unge för andra gången.

Men om denna romanernas makt kan man ej tala utan vid större företeelser inom deras litteratur. Vanligen tror man, att det blott är tendensromanen man har att tacka för det slags inflytelse på samhällets opinioner och den ombildning, hvarom här talas; emedan det man kallar 'tendens' ligger i en hop inströdda satser, läror och maximer, hvilka läsaren sålunda bekommer till sin undervisning och handledning. Häri döljer sig likväl ett stort misstag. Romanen betyder vida mer, då den är äkta artistisk, det vill säga, *då den är fri från alla utväxter och parasitskott af reflexioner*, nemligen sådana, som icke höra till konstverket sjelf, utan der stå insatta såsom författarens särskilda tankar för egen räkning (ej för sina handlande personers – d. ä. då dessa reflexioner icke genetiskt och sannt tillhöra personernas karakter att yttra, och icke nödvändigt eller åtminstone sannolikt påkallas af tillfället, då de yttras). Såvida med 'tendensen' just förstås dessa inflickade sidotankar eller läror *bredvid*, hvarjemte personerna och handlingarne sjelfva endast förekomma som en art språkrör åt författaren, ett slags mannekiner, uppställda i diverse positurer för att härigenom inpräglade den och den vissa sanningen hos läsaren; så är dylikt på konstens område fremmande och förfeladt,

oaktadt man billigt må erkänna välmeningen och allt det instruktiva, som härmed afses. Tendensväsendets ofog består uti att vilja med *konstens* mun predika, *hvad som rätteligen och på sin sanna plats tillhör vetenskapen* och prosan att göra (då nemligen med prosa förstås motstycket till konst).

Skall man då icke få inhemta några lärdomar af ett arbete, derföre att det är ett konstverk? frågas; och hvarföre får ej äfven ett sådant vara instruktivt? Svaret är, att man utan tvifvel deraf skall lära sig – och lära sig mycket! Men icke på ett sätt, lånadt från vetenskapen, och endast der godt. Lärdomarne blifva förvirrade och ofta falska, då satserna, hvarmed de låta höra sig, obehörigt inblandas i en konstproduktion, i stället för att i sann logikalisk form bibringas, hvilket sker när vetenskapen sjelf, som sådan, i och ur ett system föredrager lärosatserna. Men – frågas ytterligare – på hvad sätt kan då konsten, ren och riktig, vara instruktiv? På samma sätt – svaras – som händelser och personliga karakterer ute i den verkliga världen kunna vara ganska lärorika att betrakta, höra och inhemta, utan några dem åsatta papperslappar, med påskrifna slutsatser, omdömen, sensmoraler, maximer och reflexioner.

Och – för att gå ännu ett steg – månne icke alla dessa personer, af kött och blod, månne icke alla dessa betraktade händelser göra ett så mycket djupare intryck just derföre, att dylika parasitlappar icke sitta fästade på dem? Månne de ej äro innehållsrika och instruktiva? Utan tvifvel. Så, men icke annorlunda, kan och bör äfven ett konstverk vara undervisande, när det är äkta och riktigt. Få då alls inga lärande reflexioner, satser och dylikt finnas i ett poem eller i en roman, om de skola förtjena att heta sanna konstverk? Ganska säkert; men icke för satsens och reflexionens skull, såsom sådana, utan endast såsom den och den handlande personens tanke, och lefvande uttryck af denna tanke för tillfället. Den förekommande reflexionen står der då såsom ingående i den öfriga skildringen af personens karakter, men anföres ej i och för sin egen sanning, såsom sats. Innehåller den tillika sanning, så är det väl; hvaromicke, så är den likafullt uttrycket af den persons tanke, som för tillfället aftecknas – och något annat är *här* (i ett konstverk) icke saken. Så och för sig, så står saken på vetenskapens område; och skälet, hvarföre det är så angeläget att ej sammanblanda vetenskapens med konstens framställningar, ligger just deri, att satsens sanning, för att utfinnas, måste ses och pröfvas i sitt sammanhang med systemet i öfrigt, hvilket ej kan ske utan inom vetenskapen sjelf. På denna stora och till sina följder både för konst och vetenskap vigtiga åtskillnad synas författarne i allmänhet icke göra tillbörligt afseende. Det ser till och med ut som om de, vid bildande af sina poemer, dramer, romaner o. s. v. icke en gång alltid förstätt eller vetat af den; och deraf händer, att deras personer ej sällan sakna kött och blod (ej äro individer, utan blotta *typer* – loci communes-menniskor), och att deras händelser icke heller hafva rätt lif; enär beggedera endast framstå som dimbilder, som bleka skuggor af reflexioner, egentligen hemma i ett helt annat land, nemligen vetenskapens. Den afterkonst, som man kallar 'tendens-poesi' (vare sig i romanväg, dramatik eller lyrik) har hela sin grund i misstaget, att ej lemna nog uppmärksamhet åt den här omtalade åtskillnaden. Författaren eller författarinnan vill nödvändigt instruera. Förträffligt! Men hvarföre skrifer då icke han eller hon en 'afhandling' i ämnet? Då vore saken på sin rätta plats. Jo, svara de, emedan afhandlingar läsas af ingen,

men romaner af många; och då vi gerna vilja tjena allmänheten med undervisningar, så vilja vi helst den framställningsform, som mest slår an och bäst 'går i folk'. Detta innehåller ett nytt misstag. *Goda afhandlingar* läser man mycket hellre och mera, än *dåliga romaner*; och, hvad förnämst är, man har vida mera andligt gagn af dem. Hvarföre skrifva då alla dessa författare och författarinnor icke afhandlingar? Är det blott för att de icke vilja? Eller måhända till en del ock för att de icke kunna? Det är i sig sjelf lättare att sätta in sväfvande, lösa, till skenet goda, till grunden ingenting sägande reflexioner här och der i ett poem, i en dram, i en roman, i en skizz, än att forma doktrinerna till ett helt af system, af sanning och af verklig betydelse, hvilket allt måste ske när saken skall utgöra en afhandling. Häräf orsaken, att så många, som gerna vilja docera, men ej våga sig på att göra det på allvar, d. v. s. egentligen *afhandla*, i stället skjuta in sina lärostycken på konstens område, och dermed slå sig på *tendens-väsendet*, såsom skriftställer.

Vi vilja ej säga något vidare härom; men anse förhållandet förtjena påpekas, i händelse våra talrika och i så många andra afseenden förtjenstfulla författare och författarinnor skulle vilja begifva sig till en mera egentlig konstmessighet. Ett ibland de flere bevisen på huru förvirrad föreställningen hos mången måste vara rörande det ämne här blifvit vidrördt, kan, utom annat, den egna omständigheten nämnas, att man i flere tidningar, vid redogörelsen för serien af konstens företeelser i vårt fädernesland under de sednare åren, ej otvetydigt satt en viss författares romancykel i spetsen för tendensromanerna i Sverige, såsom ett slags upphof eller anslagpunkt, hvarifrån de betydligare af andres, derefter följande, utgått; ehuru det likväl är notoriskt, att den ifrågavarande förf:s romaner till sin beskaffenhet icke äro tendensmessiga, emedan aldrig lärosatser, maximer eller reflexioner, såsom doktriner, deruti förekomma i och för sig (eller som författarens, för dess egen räkning), utan endast stå der såsom de uppträdande personernas tänke- och uttryckssätt, följaktligen ingå i karakters- och händelseteckningen allenast, men intet annat. Sådant är icke hvad man i konstnärlig mening kallar 'tendens'; ty ordet tendens, blott och bart förstådt som 'riktning', måste otvifvelaktigt allting i verlden hafva; men verkliga tendensromaner hafva sin historiska utgångspunkt från sådana, som icke äro tendensromaner? Detta är föga troligt, om man ej får förutsätta, att deras författare missförstått de andre på det sättet, att de i dem inlagt eller intagit en tendensmessighet, som der icke finnes till, men på hvilken antagna grund de likväl byggt sina egna kompositioner. Mesta skäl är dock att anse de talrika nyfransyska och tyska tendensromanerna för hufvudsakliga upphofvet till våra svenska af samma art».

Vi hafva nämnt vår på goda skäl stödda förmodan att detta bedömande tillhör Almqvist. Att den berömde skalden här försvarar sina egna romaner mot den åsigt, som velat göra honom till de tendentiela romanförfattarenas i Sverige föregångare, är temligen påtagligt. Obestridligt är, att tendensen i Almqvist's romaner är mera gömd, emedan i dem en större konstnärlighet råder uti både plan och utförande. Men svårt torde det blifva att uppvisa, att i flera af dem ingen tendens förefinnes. Sjelfva nödvändigheten af ett försvar i detta hänseende synes visa, att de åtminstone erbjuda läsaren en så beskaffad uppfattning.